

УДК 323.2(498+439+437.6):323.15(=214.58)
DOI <https://doi.org/10.30970/2307-1664.2019.24.19>

ОСОБЛИВОСТІ ВКЛЮЧЕННЯ РОМІВ У ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ (НА ПРИКЛАДІ РУМУНІЇ, УГОРЩИНИ ТА СЛОВАЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Мирослав Горват

*Ужгородський національний університет, факультет суспільних наук,
кафедра політології і державного управління
вул. Університетська, 14, 88016, м. Ужгород, Україна*

За офіційними даними останніх переписів населення 2011 р., роми є першою за чисельністю етнічною меншиною в Угорщині та другою (після угорців) – у Словаччині та Румунії. Власне ромські громади названих держав, які об'єктом нашого дослідження, об'єднує чимало спільних рис. У всіх названих країнах ромська етнічна меншина доволі чисельна, однак знаходиться на маргінесах соціально-економічного життя суспільства.

У статті показано місце ромської проблематики в структурі етнополітичного менеджменту та окреслено ступінь політичної репрезентації ромської меншини на регіональному та загальнонаціональному рівнях. Зокрема, вже з 1990 р. розроблена й успішно функціонує модель парламентського представництва ромської етнічної громади в Румунії. З 1994 р. Угорщина розпочала впровадження багаторівневої структури органів самоврядування ромської меншини, яка включає місцеву, регіональну та загальнодержавну ланки. З кінця 1990-х рр. у Словаччині діє інститут Урядового уповноваженого з питань ромських громад (Plenipotentiary of the Government for Roma Communities). Функціонують політичні партії ромів, серед яких найбільш авторитетними є Ромська ініціатива Словаччини та Партія ромської коаліції. До органів місцевого самоврядування рекрутується еліта ромської громади; роми є депутатами та керівниками місцевих громад.

З'ясовано рівень партійно-політичної сегментації та рекрутування ромських політичних лідерів до національних парламентів та Європарламенту. Нині депутат від ромської партії «Про-Європа» Васіле Даніел представляє ромську меншину в Палаті депутатів у складі парламентської групи національних меншин. У 2014 р. як незалежний кандидат, за квотою Прогресивного Альянсу соціалістів та демократів, до Європейського парламенту був обраний румунський музикант і політик ромського походження Даміан Дрегічі. Ромську громаду в парламенті Угорщини з 2014 р., як і за результатами останніх парламентських виборів 8 квітня 2018 р., представляє Фелікс Форкош. Також у Національній асамблеї Угорщини ромів репрезентує очільник Національної ради ромів Флоріан Форкош (17-й у списку «Фідес – Християнсько-демократичної народної партії» на парламентських виборах 2018 р.). На останніх виборах, які відбулися 23–26 травня 2019 р., Лівія Ярока знову обрана до Європейського парламенту. У 2012 р. за списком політичної партії «Звичайні люди та незалежні особистості» ромський лідер Петер Полак став першим депутатом ромського походження в Національній Раді Словацької Республіки. На цьогорічних виборах до Європейського парламенту Петера Полака обрано депутатом, представником від Словаччини.

На наш погляд, центрально-східноєвропейський формат включення ромів у політику дає змогу виробити контури реалізації державної етнонаціональної політики щодо ромської етнічної меншини України. Задля успішного врегулювання ромського питання в Україні необхідно: 1) виробити Громадянську платформу для об'єднання ромської еліти України в єдину політичну партію; 2) розробити модель взаємодії ромських громадських лідерів та органів державної влади у виробленні місцевих бюджетів та їх цільового використання у місцях компактного проживання ромів; 3) запровадити інститут державного представника з питань ромських громад України.

Ключові слова: включення ромів, інтеграція, етнічна меншина, етнополітичний менеджмент, Румунія, Угорщина, Словацька Республіка.

За даними Ради Європи, чисельність ромського етносу становить біля 18 млн осіб, з яких понад 11 млн проживають на теренах Європейського Союзу [4, с. 5]. Найбільш чисельно ромські громади представлені власне у центрально-східноєвропейському ареалі п'яти країн Карпатського Євро регіону. Тільки за офіційними даними переписів населення, роми є першою етнічною меншиною в Угорщині, другою (після угорців) – у Словаччині та Румунії, п'ятою – в Польщі і тринадцятою – в Україні.

Включення (англ. «inclusion», що концептуально відрізняється від категорії «integration» – М.Г.) ромських громад у громадсько-політичне життя суспільства є однією з актуальних проблем етнополітичного менеджменту країн Центрально-Східної Європи. Ромське питання тут визначається як проблема, яку «вирішують» не тільки під час виборчих перегонів. Воно постійно присутнє на порядку денному органів державної влади та місцевого самоврядування.

Метою нашої статті є спроба з'ясувати зміст емпіричних моделей включення ромів у громадсько-політичне життя Румунії, Угорщини та Словаччини. У рамках загальної мети проаналізуємо: 1) соціально-демографічні показники ромських громад; 2) місце ромської проблематики в структурі етнополітичного менеджменту; 3) ступінь політичної репрезентації ромської меншини на регіональному та загальнонаціональному рівнях. Отже, зробимо висновки про можливість застосування окремих механізмів цього досвіду на рівні вітчизняного етнополітичного менеджменту.

Роми – третя (після румунів і угорців) за чисельністю етнічна група в **Румунії**. За даними останнього перепису населення 2011 р., в Румунії проживало 621 573 роми (3%). Утім, за неофіційними показниками, ромів значно більше – понад 2 млн осіб (10%). Вони представляють переважно населення сільської місцевості й дисперсно розселені по всій країні. За даними перепису населення, представники ромської етнічної групи переважають у повітах (жудецах) Муреш (8,5%), Келараш (7,4%), Біхор (6%), Димбовіца (5,3%), Долж (4,5%) та Клуж (3,2%) [26].

Зазначимо, що ромська соціальна проблематика як пріоритетна координується на урядовому рівні Румунії. Ще в 1997 р. у структурі Департаменту міжнародних відносин румунського уряду було створено Національне управління у справах ромів. Головна мета його діяльності полягала у співпраці уряду з громадськими організаціями, які реалізовували проекти соціальної інтеграції ромів Румунії [16, р. 261]. На зміну цій інституції в 2004 р. було започатковано діяльність Національного агенства з питань ромів, яке підпорядковане Генеральному Секретаріату Уряду Румунії. Діяльність агенства зосереджена в чотирьох напрямках: 1) міжнародних відносин і громадянського суспільства; 2) комунікації та територіальної співпраці; 3) розробки програм і проектів; 4) економіки, адміністрації, людських ресурсів і права [17, р. 48].

У рамках реалізації «Стратегії покращення умов життя ромів Румунії» (2001) вироблена розгалужена структура етнополітичного менеджменту в контексті врегулювання ромського питання: 1) Змішаний Комітет моніторингу та впровадження; 2) міністерська комісія для ромів; 3) повітові офіси для ромів; 4) експерти з ромських питань на рівні муніципалітетів і сільських громад [17, р. 50–51].

Варто зауважити, що ст. 62 (2) Конституції Румунії гарантує громадянам, які належать до національних меншин і не мають змоги залучити достатню кількість голосів виборців для представництва в парламенті, право на одне депутатське місце. Водночас репрезентанти однієї меншини можуть бути представлені лише однією громадською організацією, яка за своїми функціями прирівнюється до політичної партії [11]. Отже, у складі Палати депутатів 1990–1992 рр. вже був представник від Демократичного

Союзу ромів Румунії Георге Редукану. У наступній каденції (1992–1996 рр.) він репрезентував Партію ромів. Упродовж 1996–2000 рр. від цієї організації депутатом став відомий музикант Меделін-Штефан Войку. Трималий час (із 2000 до 2016 р.) ромську меншину Румунії в Палаті депутатів представляв ромський лідер Ніколає Пеун. Водночас у 2004 р. він пройшов до парламенту вже під брендом Соціал-демократичної партії ромів Румунії, а з 2008 р. – партії ромів «Про-Європа».

Необхідно звернути увагу на те, що ромський громадсько-політичний ландшафт Румунії, як і інших країн Центрально-Східної Європи, є надзвичайно строкатим. Вже з 1990 р. діяли шість ромських організацій: Демократичний Союз ромів Румунії (Uniunea Democrată a Romilor din România), Об'єднання ромів Бухареста (Societatea Romilor din București), Єдина Демократична партія ромів, рударів і лаутарів Румунії (Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor, si Lăutarilor din România), партія циганів Румунії (Partidul Țiganilor din România), Християнсько-демократична партія ромів Румунії (Partidul Democrat Creștin al Romilor din România) та Ліберально-демократичний Союз ромів Румунії (Uniunea Libera Democrată a Romilor din România). Згодом виникли Генеральний Союз ромів Румунії (Uniunea Generala a Romilor din România), Союз ромів (Uniunea Romilor), Спільнота ромського етносу Румунії (Comunitatea Etniei Rromilor din România), Союз ромів повіту Констанца (Uniunea Rromilor Județul Constanta), Християнський центр ромів Румунії (Centrul Creștin al Romilor din România), Альянс за єдність ромів (Alianța pentru Unitatea Romilor), Партія демократичного альянсу ромів (Partidul Alianța Democrată a Romilor). «Розפורошующи» власне ромський електорат, ці політичні організації не сприяли об'єднанню ромської громадськості, а фактично рекламували окремих ромських лідерів, які таким чином просували свої власні меркантильні інтереси [10].

За результатами останніх парламентських виборів 11 грудня 2016 р. партія ромів «Про-Європа» (Asociația partida Romilor «Pro-Europa») отримала найбільшу кількість голосів виборців (13 126 голосів (0,18%) із 17 організацій національних меншин, які брали участь у виборах. У списку кандидатів від ромської політичної сили були Петру Зеларіу, Віоріка Готу, Васіле Мойше, Іонел Маргіонелеску; переможцем став Васіле Даніел [9].

Зазначимо, що депутат від ромської партії «Про-Європа» Васіле Даніел працює в Палаті депутатів у складі парламентської групи національних меншин. Він є заступником Комітету з прав людини, культур і проблем національних меншин, очолює Підкомітет із питань дотримання та захисту прав і свобод румунських громадян, які належать до ромської меншини, виступає секретарем парламентської групи дружби з Індією. Структура Офісу Васіле Даніела включає сім представництв у повітах Брашов, Яси, Констанца, Мехедінць, Джурджу, Прагова та Клуж [12].

Ромський лідер активно проводить депутатську роботу в парламенті Румунії, про що свідчать наступні кількісні показники за період із 21 грудня 2016 по 12 червня 2019 р.: 23 виступи (на 22 засіданнях), з яких – 14 є політичними деклараціями; 31 законодавча ініціатива, з яких 5 враховано у прийнятих законах; 3 депутатські запити. Акцентуючи на актуальних проблемах ромської громади, Даніел Васіле виступав із заявами «Роми і Велике Об'єднання» (24 квітня 2019 р.), «8 квітня роми всього світу відзначають Міжнародний день ромів» (3 квітня 2019 р.), «Рабство було скасовано» (20 лютого 2019 р.), «Забутий Самударіпен, Голокост ромів» (10 жовтня 2018 р.), «Двоє з десяти ромських дітей не навчаються в школі, а 75% ромських дітей не закінчують третій клас» (27 червня 2018 р.), «Становище ромів у системі охорони здоров'я Румунії. Доступ ромів до громадських служб охорони здоров'я» (9 травня 2018 р.), «S.O.S., ромські діти!» (7 березня 2018 р.), «Акти власності в ромських громадах» (28 лютого 2018 р.) та ін. [12].

На останніх місцевих виборах 6 червня 2016 р. ромські організації отримали також певну кількість депутатських мандатів на рівні локальних громад Румунії. Зокрема, Партія ромів «Про-Європа» здобула 1 мандат голови місцевої громади та 143 депутатських місця, Партія демократичних ромів (Partidul Romilor Democrată) – 10 місць, Демократичний Альянс ромів (Partidul Alianța Democrată a Romilor) – 4 місця, Альянс за об'єднання ромів (Alianța pentru Unitatea Romilor) – 3 місця у місцевих громадах [21].

Принагідно також зауважимо, що в 2014 р. як незалежний кандидат, за квотою Прогресивного Альянсу соціалістів та демократів, до Європейського парламенту був обраний румунський музикант і політик ромського походження Даміан Дрегічі.

Ромська меншина *Угорщини* є другою за чисельністю (після угорців) етнічною групою країни. За даними останнього перепису населення 2011 р., ромів нараховується 315 583 чол. (3,16%) з 9 937 628 осіб населення Угорщини. Більшість ромів проживає в економічно нерозвинених регіонах, які межують зі Словаччиною та Україною, – області Боршод-Обоуй-Земплен та Саболч-Сотмар-Берег [1, с. 61]. Більшість ромів Угорщини вважає своєю рідною мовою державну, угорську мову. Найменший рівень осіб із середньою та вищою освітою та найменший рівень зайнятості в країні фіксується власне серед представників ромської етнічної громади. За даними Всесвітнього банку, відсоток ромів, які перебувають за межею бідності, в п'ять разів вищий, ніж серед інших етнічних груп Угорщини [5, с. 113].

Відповідно до законодавства Угорщини, ромська етнічна громада є однією з тринадцяти офіційно визнаних державою національностей. Згідно з положеннями Закону «Про права національностей» 2011 р. для представників ромського етносу «дошкільна освіта, шкільна освіта і навчання може проводитись виключно угорською мовою, але за вимогою законного опікуна дитини, гарантовано забезпечення вивчення ромської мови (романі або беаш)» [6].

Оскільки ромська меншина є найбільш чисельною, на рівні державного етнополітичного менеджменту вироблена досить чітка система захисту прав і свобод ромської громади Угорщини. Зокрема, ще в 1990 р. на урядовому рівні був створений Комітет із питань національних та етнічних меншин, підпорядкований Міністерству юстиції. Його очолює директор, якого призначає і звільняє прем'єр-міністр за поданням міністра юстиції. Серед низки відділів, які вирішують проблематику національних меншин, наявний також окремий відділ із питань ромів. Поряд із Громадським фондом меншин в Угорщині окремо діє Громадський фонд ромів, метою якого є підтримка програм працевлаштування, розвиток малого підприємництва, охорони здоров'я ромів. Ромська проблематика в Угорщині, поряд із проблемами інших етнічних громад, вирішується також на рівні низки міністерств: 1) відділ громадської освіти і зв'язків із меншинами в Міністерстві освіти; 2) відділ із питань національних та етнічних меншин у Міністерстві культурної спадщини; 3) відділ програм ринку праці та відділ соціального забезпечення при Міністерстві соціальної політики та питань сім'ї [5, с. 97–99].

На рівні уряду Угорщини вжито низку заходів щодо покращення становища ромів, зокрема Розпорядження уряду Угорщини № 1125 «Про термінові завдання, пов'язані з ситуацією ромської меншини» (12.12.1995 р.) та № 1107 «Про заходи, спрямовані на покращення ситуації з ромськими меншинами» (11.10.1997 р.). У 2000 р. прийнята «Концепція урядової політики стосовно представників ромської громади», яка поставила за мету комплекс заходів щодо інтеграції ромів до угорського суспільства [2].

Серед важливих здобутків угорського етнополітичного менеджменту варто відзначити створення системи політичного представництва національних меншин як на місцевому,

регіональному, так і загальнодержавному рівнях. Відповідно до законодавчих змін, із 1994 р. запроваджена модель місцевого самоврядування тринадцяти офіційно визнаних меншин Угорщини. Законодавством передбачається створення місцевого органу самоврядування меншини, якщо до його складу ввійшло понад 50% представників відповідної меншини. Другий варіант – формування окремого органу самоврядування меншини, якщо до складу муніципального органу обрано понад 30% представників від певної національної меншини. Такі органи самоврядування меншини мають дорадчі повноваження та право вето у сфері забезпечення національно-культурної автономії меншини на місцевому рівні [5, с. 94].

Правом представництва на рівні місцевих громад активно користується ромська громадськість. Із державного бюджету виділяються відповідні кошти як для проведення виборчих кампаній, так і проектів покращення соціальної інфраструктури меншини. Згідно зі статистичними даними, щороку рівень державної підтримки, зокрема ромських громад, зростає [14, р. 22]. Відповідно, чисельність створених органів самоврядування ромської етнічної меншини впродовж 1994–2014 рр. динамічно збільшувалася. До прикладу, в 1994–1995 рр. роми Угорщини організували 477 органів самоврядування, в 1998 р. – 768, в 2002 р. – 999, в 2006 р. – 1 118, в 2010 р. – 1 248, у 2014 р. – 1 197 органів місцевого самоврядування [14, р. 18].

Через зміни до законодавства з 2005 р. запровадженій територіальній (регіональній) рівень органів місцевого самоврядування національних меншин. Отже, ромська громада стабільно (на виборах 2007, 2011, 2014 рр. – М.Г.) формує найбільшу кількість серед усіх етнічних громад Угорщини – 20 територіальних органів самоврядування [14, р. 19]. З квітня 2014 р. лідери тринадцяти національних меншин отримали статус речників у парламенті Угорщини. Таким чином, ромську громаду в парламенті з 2014 р., як і за результатами останніх парламентських виборів 8 квітня 2018 р., представляє Фелікс Форкош. Зазначимо, що в контексті співпраці з угорськомовними ромами поза межами Угорщини в квітні 2019 р. Фелікс Форкош разом із ромським громадським діячем Шандором Лакатошом став почесним гостем форуму ромських лідерів України у м. Винорадово Закарпатської області [3].

Подібно до Румунії, вже з 1990 р. ромські лідери прагнули мобілізувати сегментований електорат і сприяли утворенню політичних партій та їх участі у виборчих процесах Угорщини. Втім, електоральні успіхи ромських політичних партій були незначними. У 1990 р. Угорська циганська соціал-демократична партія (Magyarországi Cigányok Szociáldemokrata Pártja) отримала 2,26%; в 1994 р. Партія солідарності циган (Cigányok Szolidaritási Pártja) здобула 3,08%; в 1998 р. Демократична партія угорських циган (Magyar Cigányok Demokrata Pártja) – 1,54%; в 2002 р. Партія демократичних ромів (Demokratikus Roma Párt) – 0,59%, а Партія ромів Угорщини (Magyarországi Roma Párt) – 1,06%; в 2006 р. Форум циганських організацій Угорщини Ромська об'єднана партія (Magyarországi Cigányszervezetek Fóruma Roma Összefogás Párt) – 0,92%; ця ж політична сила в 2010 р. здобула 2,32% голосів виборців [13, о. 11–12]. У 2014 р. Угорська циганська партія (Magyarországi Cigánypárt) отримала 8 810 голосів (0,18%), ця ж політична партія на останніх парламентських виборах 2018 р. – 4 109 голосів 0,07%. Демократична партія розвитку європейських християн-ромів (Európai Roma Keresztények Jobblétéért Demokratikus Párt) здобула 986 голосів (0,02%).

Зазначимо, що ромські політичні лідери, прагнучи здобути місце в парламенті Угорщини, як правило, виступають від імені провідних політичних сил країни. Зокрема, в 1990–1994 рр. депутатом від Альянсу вільних демократів – Угорської ліберальної партії (Szabad Demokraták Szövetsége – a Magyar Liberális Párt) був Аладар Горват. У 2010 р. до

Національних зборів Угорщини від політичної партії «Фідес – Угорський громадянський союз» та Християнсько-демократичної народної партії (Fidesz – Magyar Polgári – Szövetség Kereszténydemokrata Néppárt) були обрані три представники організації «Lungo Drom» (Флоріан Форкош, Йозеф Ворго, Ласло Берені) та Агнеш Остолькан від партії «Політика може бути іншою» [18]. Нині в Національній асамблеї Угорщини ромів представляє очільник Національної ради ромів Флоріан Форкош (17-й у списку «Фідес – Християнсько-демократичної народної партії» на парламентських виборах 2018 р.).

Варто підкреслити, що від Альянсу вільних демократів – Угорської ліберальної партії як складника Альянсу лібералів і демократів за Європу в 2004–2009 рр. депутатом Європарламенту була громадська активістка Вікторія Могачі. Від політичної партії «Фідес – Угорський громадянський союз» депутатом Європарламенту стала Лівія Ярока (2004–2014 рр.; з 2017 р. – віце-президент Європейського парламенту). На останніх виборах, які відбулися 23–26 травня 2019 р., Лівія Ярока знову обрана до Європейського парламенту.

Роми репрезентують третю (після словаків і угорців) за чисельністю етнічну групу в *Словацькій Республіці*. За результатами останнього перепису населення 2011 р. їхня кількість становила 105 738 осіб (2%). Водночас ці дані не відповідають реаліям, адже автори «Атласу ромських громад в Словаччині 2013» скрупульозно зафіксували факт проживання в країні 402 840 ромів (7,45%) [7, s. 13–16]. Найбільш компактно ромські громади розселені в районах (окресах) Східної Словаччини (Пряшівський та Кошицький самоврядні краї): Кошице, Спішська Нова Весь, Михайловець, Требішов, Кежмарок, Прешов, Вранов-над-Топльоу, Рожнява, Сабінов і Бардейов.

Ромська мова поряд із вісьма іншими визнана мовою національної меншини й може офіційно використовуватися у населених пунктах, де частка меншини перевищує 15%. Нині вона, паралельно з державною, використовується у 57 населених пунктах країни. Для використання рідної мови на офіційному рівні укладений словацько-ромський термінологічний словник [23]. 29 червня 2008 р. став днем кодифікації (стандартизації) ромської мови, про що було оголошено в будівлі Національної Ради Словацької Республіки в Братиславі. Щороку 5 листопада словацькі роми відзначають Міжнародний день ромської мови (романі), яка офіційно визнана мовою ромів Європи на Першому Всесвітньому конгресі ромів у Лондоні 8–12 квітня 1971 р.

Варто зауважити, що ромські лідери Словаччини поряд із іншими представниками меншин залучаються до складу організаційної структури Ради уряду з прав людини, національних меншин та гендерної рівності. Зокрема, до складу Комітету національних меншин та етнічних груп включені чотири представники від ромської меншини [27]. До ради з національного шкільництва при Міністерстві освіти, науки, досліджень та спорту входять три представники від ромської громади [24].

Особливе місце в системі державного етнополітичного менеджменту належить Урядовому уповноваженому з питань ромських громад (із 2016 р. – Абел Равас). Раніше цю інституцію очолювали Вінцент Данігел (1999–2001), Клара Оргованова (2001–2007), Аніта Ботошова (2007–2009), Людовіт Галбаві (2009–2010), Мірослав Полак (2010–2012) та Петер Полак (2012–2016). Серед головних функцій уповноваженого вирізняються такі: 1) реалізація заходів у співпраці з центральними органами державного управління, органами місцевого самоврядування та неурядовими організаціями; 2) підготовка довідкової документації та консультування уряду; 3) координація діяльності з підрозділами Міністерства внутрішніх справ та іншими центральними органами державної влади; 4) підготовка урядових програм, які спрямовані на покращення соціального статусу ромських громад у контексті реалізації національної «Стратегії інтеграції ромів до 2020 року» [15; 25].

За офіційними даними Міністерства внутрішніх справ Словаччини, зареєстровані 15 ромських політичних партій, 13 з яких нині в процесі ліквідації [20]. Низка політичних партій ромів перетворюється на регіональні політичні проекти. До прикладу, Партія ромського союзу Словаччини (Strana Rómskej únie na Slovensku) в 2016 р. була перейменована у «Спорт до Кошиць і на Схід» («Šport do Košíc a na Východ»). Таким чином, до керівного складу політичної партії, крім ромського лідера Франтішека Танка, був включений кошицький підприємець Ігор Сідор [19].

Найбільш активними ромськими політичними силами Словаччини є Ромська ініціатива Словаччини (Александр Патколо, Вацлав Каппел) та Партія ромської коаліції (Гейза Адам, Йозеф Равас, Максिमіліан Ешточак). Поряд із цим ці партії не мають значного електорального успіху на загальнодержавному рівні [8]. В останніх парламентських виборах 5 березня 2016 р. ромські партії взагалі не брали участі. В 2012 р. згадана вище Партія ромського союзу Словаччини отримала лише 2 891 голос (0,11%). Зауважимо, що на початку 1990-х рр. Ромська громадська ініціатива Словацької Республіки (Rómska občianska iniciatíva SR), яка виникла ще в листопаді 1989 р., отримувала значно більшу підтримку виборців, але поступово втратила свої позиції. Зокрема, на парламентських виборах 1992 р. політична сила отримала 18 343 (0,6%) голоси, у 1994 р. – 19 542 (0,68%), а в 2002 р. – лише 8 420 (0,29%) голосів виборців. Тоді ж на виборах Політичний рух ромів Словаччини – РОМА (Politické hnutie Rómov na Slovensku – ROMA) здобув 6 234 (0,22%) голоси. Таким чином, політичні партії розмежували й так незначний електорат. У 2010 р. Партія ромської коаліції (Strana rómskej koalície) на парламентських виборах здобула 6 947 (0,27%) голосів виборців.

Децю кращою виглядає ситуація на рівні формування органів місцевого самоврядування. Відповідно, до результатів дослідження авторів «Атласу ромських громад в Словаччині 2013» серед депутатів місцевих рад було 426 (4,7%) ромів у 197 (18,4%) населених пунктах країни. Найбільше в Пряшівському (159), Банськобистрицькому (152) та Кошицькому (101) краях. 29 ромських старост місцевих громад (2,7%) також репрезентували названі регіони Словаччини [7, s. 62–63].

У контексті висвітлення проблематики політичного представництва ромів Словаччини варто окремо зазначити постать ромського лідера Словаччини Петера Полака (20.04.1973 р.н.). З 2001 р. він активно включився до програм молодіжного політичного лідерства. Свої перші спроби в політиці на регіональному рівні Петер Полак здійснив у 2005 р., брав також участь у електоральних кампаніях 2009 та 2010 рр. У 2012 р. за списком політичної партії «Звичайні люди та незалежні особистості» (Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti) Петер Полак став першим депутатом ромського походження в Національній Раді Словацької Республіки [22]. На цьогорічних виборах (2019 р.) до Європейського парламенту Петера Полака обрано депутатом, представником від Словаччини.

Таким чином, можна констатувати, що ромська меншина Румунії, Угорщини та Словацької Республіки об'єднує чимало спільних рис. У всіх названих країнах ромські громади досить чисельні, однак знаходяться на маргінесах соціально-економічного життя суспільства. Отже, влада, завдяки системі етнополітичного менеджменту, створює механізми соціальної інтеграції та включення ромів у громадсько-політичне життя. Зокрема, в Румунії розроблена модель парламентського представництва ромської етнічної громади. Угорщина репрезентує багаторівневу структуру органів самоврядування ромської меншини. У Словаччині успішно діє інститут Урядового уповноваженого з питань ромських громад, функціонують політичні партії ромів, до органів місцевого самоврядування рекрутується еліта ромської громади.

Окреслений вище центрально-східноєвропейський формат включення ромів у політику дає змогу виробити контури реалізації державної етнопонаціональної політики щодо ромської етнічної меншини України. Функціонування десятків громадських організацій і майже нульовий результат суспільно-корисної дії для ромського соціуму України мають відійти в минуле. На наш погляд, задля успішного започаткування процесу врегулювання ромського питання в Україні необхідно: 1) шляхом координації діяльності активу ромських громадських організацій виробити Громадянську платформу для об'єднання ромської еліти України в єдину політичну партію; 2) розробити модель взаємодії ромських громадських лідерів та органів державної влади у виробленні місцевих бюджетів та їх цільового використання в місцях компактного проживання ромів; 3) запровадити інститут державного представника ромських громад України з офіційними повноваженнями, організаційною структурою та відповідними функціями.

Список використаної літератури

1. Добош Б. Національні та етнічні меншини в Саболч-Сотмар-Березькій області. *Регіоналістика. Інформаційно-аналітичний журнал Науково-дослідного інституту політичної регіоналістики*. 2011. № 1. С. 58–62.
2. Звягина Д.А. Цыгане и венгерское общество: трудности сосуществования. *Современные научные исследования и инновации*. 2016. № 9. URL: <http://web.snauka.ru/issues/2016/09/71051> (дата звернення: 20.06.2019).
3. Івашко В. У Виноградіві ромські барони з усієї України створили нову громадську організацію. *Голос Карпат*. Дата оновлення: 25.04.2019. URL: https://goloskarpat.info/society/5cc18b76bba4d/?utm_content=03143 (дата звернення: 21.06.2019).
4. Лендъел М. Проблеми інтеграції ромів у країнах Центральної Європи: сучасні форми, потенціал та виклики для міжнародного співробітництва. *Ромологія: історія та сучасність: Матеріали Міжнародних наукових читань / Упорядкування Є.М. Навроцька*. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2013. С. 5–9.
5. Правові засади державної етнопонаціональної політики в Україні: Монографія / Кресіна І.О., Лойко Л.І., Стойко О.М., Явір В.А., Вітман К.М., Кіссе А.І., Асланов С.А., Грицяк Д.І., Голденштейн К.О. / За заг. ред. І.О. Кресіної. Київ : Логос, 2011. 400 с.
6. 2011. évi CLXXIX. Törvény a nemzetiségek jogairól. *LexPraxis*. URL: <http://jogiportal.hu/view/a-nemzetisegek-jogairol-szolo-2011-evi-clxxix-tv> (дата звернення: 20.06.2019).
7. Atlas rómských komunit na Slovensku 2013. Bratislava: Regionálne centrum Rozvojeho programu OSN Pre Európu a Spoločenstvo nezávislých štátov v Bratislave, 2014. 120 s.
8. Bárđy P. Rómske politické strany na Slovensku sú zbytočné! Rómovia ich nevoľia. *Aktuality.sk*. Дата оновлення: 21.10.2013. URL: <https://www.aktuality.sk/clanok/238537/romske-politicke-strany-na-slovensku-su-zbytocne-romovia-ich-nevolia/> (дата звернення: 19.04.2019).
9. Biroul Electoral Central. Proces-Verbal privind rezultatele finalele ale alegerilor pentru Camera Deputaților. URL: http://parlamentare2016.bec.ro/wp-content/uploads/2016/12/4_RF.pdf (дата звернення: 19.06.2019).
10. Bleahu A., Frunzaru V. Participarea politică a romilor din România. *Romani CRISS. Centrul Romilor pentru Intervenție Socială și Studii*. URL: <http://www.romanicriss.org/PDF/participare%20politica%20romi.pdf> (дата звернення: 19.06.2019).
11. Constituția României. *Cameră Deputaților*. URL: http://www.cdep.ro/pls/dic/site2015.page?den=act2_1&par1=3#t3c1s1sba62 (дата звернення: 19.06.2019).
12. Daniel Vasile. Sinteza activității parlamentare în legislatura 2016-prezent. *România. Camera Deputaților*. URL: <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.mp?idm=311&cam=2&leg=2016> (дата звернення: 16.05.2019).

13. Dobos B. Roma etnikai pártok és választói támogatottság Magyarországon. URL: http://real.mtak.hu/72953/1/dobos_roma_partok_es_valasztasi_mobilizacio_magyarorszagon.pdf (дата звернення: 20.06.2019).
14. Dobos B. The Minority Self-Governments in Hungary. *Online Compendium Autonomy Arrangements in the World*. January 2016. URL: http://www.world-autonomies.info/ntas/hun/Documents/Hungary__2016-01-15.pdf (дата звернення: 20.06.2019).
15. Hlavné úlohy splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity. *Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky*. URL: https://www.minv.sk/?ulohy_usvrk (дата звернення: 17.04.2019).
16. Horváth I., Scacco A. From the Unitary to the Pluralistic: Fine-tuning Minority Policy in Romania. *Diversity in Action: Local Public Management of Multi-Ethnic Communities in Central and Eastern Europe*. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative. 2001. P. 243–271.
17. Incluziunea romilor din România: politici, instituții, experiențe [Roma inclusion in Romania: policies, institutions and examples] / Mărioara Rusu, Iulian Stoian, Simona Ilie, Stefănia Toma, Alin Arsu. Coord.: Daniela Giurca. Constanța: Editura Dobrogea, 2012. 138 p.
18. Négy cigány képviselő lesz az új parlamentben. *Origo*. Дата оновлення: 26.04.2010. URL: <https://www.origo.hu/itthon/valasztas2010/kampanynaplo/20100426-negy-cigany-kepviselo-lesz-az-uj-parlamentben.html> (дата звернення: 20.06.2019).
19. Politika: Z 11-tich rómskych politických strán sú aktívne len tri. *GipsyTV.eu*. Дата оновлення: 22.06.2017. URL: http://www.gipsytv.eu/gipsy-television/spravy/slovensko/politika-z-11-tich-romskych-politickych-stran-su-aktivne-len-tri.html?page_id=4280 (дата звернення: 19.04.2019).
20. Register politických strán a politických hnutí. *Ministerstvo vnútra Slovenskej Republiky*. URL: <http://ives.minv.sk/rez/registre/pages/list.aspx?type=ps> (дата звернення: 19.04.2019).
21. Rezultate finale 5 iunie 2016. *Biroul Electoral Central. Alegeri pentru Autoritățile Administrației Publice Locale 2016*. URL: <http://www.2016bec.ro/rezultate-finale-10-06-2016/index.html> (дата звернення: 19.06.2019).
22. Slovakia elects first Roma representatives to Parliament. *NDI*. Дата оновлення: 23.04.2012. URL: <https://www.ndi.org/first-roma-rep-slovakia> (дата звернення: 17.04.2019).
23. Slovensko-rómsky terminologický slovník. Bratislava, 2012. 135 s. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny*. Дата оновлення: 08.11.2018. URL: https://www.narodnostnemensiny.gov.sk/data/files/5957_slovensko-romsky-terminologicky-slovník.pdf (дата звернення: 17.04.2019).
24. Štatút Rady ministra školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky pre národnostné školstvo. URL: <https://www.minedu.sk/data/att/11812.pdf> (дата звернення: 17.04.2019).
25. Štatút splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny. *Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny*. Дата оновлення: 08.11.2018. URL: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/statut-splnomocnenca-vlady-sr-pre-narodnostne-mensiny/> (дата звернення: 17.04.2019).
26. Volumul II: Populația stabilă (rezidentă) – Structura etnică și confesională. *Institutul Național de Statistică. Recensământul populației și al locuințelor*. URL: <http://www.recensamantromania.ro/noutati/volumul-ii-populatia-stabila-rezidenta-structura-etnica-si-confesionala/> (дата звернення: 21.03.2019).
27. Zloženie Rady vlády Slovenskej Republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. *Rada vlády Slovenskej Republiky pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť. Úrad vlády Slovenskej Republiky*. Дата оновлення: 22.02.2019. URL: <https://www.radavladyp.gov.sk/zlozenie-rady-vlady-slovenskej-republiky-pre-ludske-prava-narodnostne-mensiny-a-rodovu-rovnost/> (дата звернення: 17.04.2019).

**PECULIARITIES OF THE ROMA INCLUSION IN PUBLIC AND POLITICAL LIFE
OF THE CENTRAL AND EASTERN EUROPE (LESSONS LERNED
FROM ROMANIA, HUNGARY AND THE SLOVAK REPUBLIC)**

Myroslav Horvat

*Uzhhorod National University, Faculty of Social Sciences,
Department of Political Science and Public Administration
University str., 14, 88016, Uzhhorod, Ukraine*

According to official figures of the last population census in 2011, Roma are the first ethnic minority in Hungary and the second (after the Hungarians) in Slovakia and Romania. The Roma communities of the named states, which are the object of our study, combine many common features. In all of these countries the Roma ethnic minority is quite numerous but it remains on the margins of socio-economic life of society.

The article shows the position of Roma issues in the structure of ethnopolitical management and outlines the degree of political representation of the Roma minority at the regional and national levels. In particular, since 1990 a model of the parliamentary representation of the Roma ethnic community in Romania has been developed and successfully implemented. Since 1994 Hungary has begun the introduction of a multi-level structure of self-government bodies of the Roma minority, which includes local, regional and national levels. Since the late 1990s the Slovak Plenipotentiary of the Government for Roma Communities has been functioning. Roma political parties function there, among which The Roma Civic Initiative of Slovakia and the Roma Coalition are the most authoritative ones. The elite of the Roma community is recruited to local self-government bodies; the Roma are deputies and heads of local communities.

The level of party-political segmentation and recruitment of Roma political leaders to national parliaments and the European Parliament has been clarified. Currently, a deputy from «Pro Europe» Roma Party – Vasile Daniel represents the Roma minority in the Parliament as part of a parliamentary group of national minorities. In 2014, as an independent candidate under the Progressive Alliance Socialist and Democratic quota, Romanian musician and Roma politician Damian Drăghici was elected to the European Parliament. The Roma community in Hungary's parliament since 2014, as well as according to the results of the last parliamentary elections on April 8, 2018, is represented by Felix Farkas. Also, in the Hungarian National Assembly Roma are represented by the head of the National Roma Council, Flórián Farkas (17th in the list of «The Fidesz – Christian Democratic People's Party» in the 2018 parliamentary elections). At the last elections that took place on May 23-26, 2019, Livia Járóka was again elected to the European Parliament. In 2012, according to the list of «Ordinary People and Independent Personalities», the Roma leader Peter Pollák became the first Roma member of the National Council of the Slovak Republic. At this year's European Parliamentary election, Peter Pollák was elected a deputy from Slovakia.

In our view, the Central-Eastern European format for the inclusion of Roma in politics makes it possible to elaborate contours of the implementation of the state ethno-national policy regarding the Roma ethnic minority in Ukraine. In order to successfully resolve the Roma issue in Ukraine, it is necessary: 1) to develop a Civic Platform for the unification of the Roma elite of Ukraine into a united political party; 2) develop a model for the interaction of the Roma community leaders and state authorities in the formation of local budgets and their targeted use in places of compact residence of Roma; 3) to establish the Institute of the State Representative on the Issues of the Roma Communities of Ukraine.

Key words: Roma inclusion, integration, ethnic minority, ethnopolitical management, Romania, Hungary, Slovak Republic.